

เครื่องถ้วยลำค่าคู่ควรเก็บรักษา

เครื่องถ้วยที่หอโปลูตี่

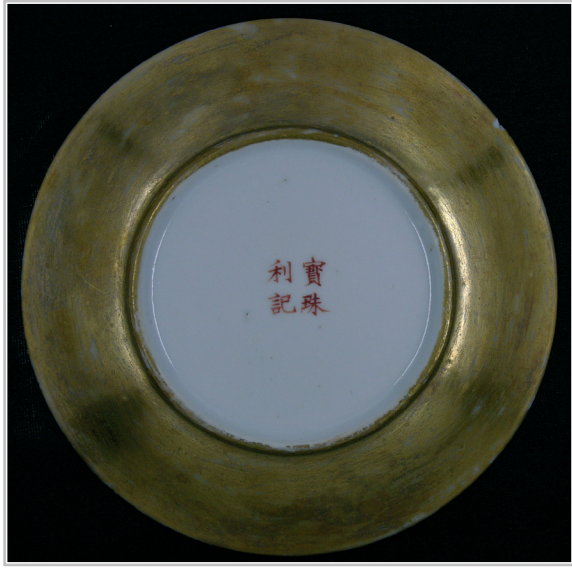
ไปจูสีก็ เครื่องถ้วยจีนสยาม

พระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) ต้นตระกูลของข้าพเจ้า เป็นผู้นำเครื่องลายครามเข้ามาขายในกรุงเทพฯ และเป็นผู้ทรงอิทธิพลในวงสำเภาสมัยรัชกาลที่ ๔ มีสินค้าเครื่องกระเบื้องและปั้นชาเก็บรักษาไว้เป็นโกดัง เมื่อข้าพเจ้าเกิด เครื่องลายครามของสกุลร้อยหรือไปมากแล้ว จากหลายสาเหตุเกิ๊งกำลังแจจแจจ สูญไปครั้งใหญ่สมัยรัชกาลที่ ๗ รุ่นคุณปู่ พระพิศาลศุภผล (ยง พิศาลบุตร) หลานทวดของพระยาพิศาลศุภผล วันหนึ่งเกิดไฟไหม้โรงเก็บเครื่องกังไส เสียขงเขยกยามตีระฆังร่วกริตลั่นขึ้นกลางดึกปลุกคนบนตึกตื่นมาพบกับฟ้าแดงฉานสว่างโรจจากเปลวเพลิง หั่งนายหั่งบ่าวรีบวิ่งไปดับไฟ โรงกระเบื้อง ขนเครื่องถ้วยไปโยนลงบ่อน้ำข้างบ้านหวังเอาไว้กู้คืนวันรุ่งขึ้น คุณลุงเล่าว่าเพลิงไหม้คราวนั้นเสียหายมาก ถึงเวลานี้ลูกหลานเหลือเครื่องกระเบื้องเก็บกันคนละชิ้นสองชิ้น เท่าที่ผู้ใหญ่ให้ไว้ดูต่างหน้าบรรพชน

หลังกัศร่อนอดีตของกาลเวลาขงเยือกเย็นไร้ความปรานี หรือจะถึงเวลาแล้วที่ข้าพเจ้าควรเล่าเรื่องเครื่องถ้วยจีนสยามให้ได้รับทราบกันในวงกว้าง ก่อนจะสลายเกินไป

ในวัยเด็ก ทุกเช้าวันเสาร์ข้าพเจ้าต้องตามบิดาไปเยี่ยมคุณปู่ เวลานั้นอายุน้อย มิได้สนใจไถ่ถามหาความรู้เรื่องเครื่องลายครามจากผู้ใหญ่ จำได้เพียงว่าพอไปถึงบ้านคุณปู่จะไปเล่นกับสุนัขขี้กิ้งบ้าง เปิดโทรทัศน์ดูพิภพมัจจุราชข้าง ริงไปเก็บดอกไม้ท้ายสวนบ้าง ข้าพเจ้าชอบขึงไม่ชอบเดินเพราะขาสั้น ถูกมารดาตำหนิเสมอว่าเป็นคนใจเร็วไม่เรียบร้อย เวลานั้นโลกใบเล็กของข้าพเจ้ามีความสุขดี พอขึงเล่นหมดแรง เหนื่อยนักก็จะนั่งดื่มน้ำ ฟังคุณปู่กับคุณพ่อคุยกันเรื่องเก่าๆ ข้าไปขี้มากววนเกี่ยวกับประวัติเครื่องกระเบื้องซึ่งเป็นอาชีพเดิมของบ้านเรา เลยได้รับถ่ายทอดวิชาเครื่องลายครามมาโดยอัตโนมัติ เหมือนเด็กเรียนร้องเพลงจากเสียงวิทยุทรานซิสเตอร์ที่แว่วมาเข้าหูจากข้างบ้าน ฐึระดับงูๆปลาๆพอเป็นเพลง แล้วเก็บเป็นความทรงจำขึงไว้ในเบื้องลึกของสมอง กองอยู่กับอดีต

อีกหลายสิบปีต่อมา เมื่อศาสตราจารย์กิตติคุณ คุณดวงเดือน พิศาลบุตร คิดจัดทำประวัติสายสกุลพิศาลบุตร สมองคุณบรรพชน ด้วยความใจเร็วอันเป็นนิสัยประจำตน ข้าพเจ้าอาสาเขียนบทความเรื่องเครื่องลายคราม โดยนำเครื่องถ้วยของพระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) กับพระยาพิศาลผลพานิช (จีนลือ) บุตรชาย ที่กระจัดกระจายอยู่ตามบ้าน

ตรา ไปจูลี่กั ยี่ห้อของห้างจีนสยาม
ผลิตและนำเข้าช่วงรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕

นักสะสมเครื่องลายคราม วัด พิพิธภัณฑร์ ร่วมกับส่วนที่
ลูกหลานเก็บรักษาไว้ บันทึกภาพพิมพ์เผยแพร่จิตรศิลป์
จีนสยามให้ปรากฏ แต่งานนี้ยากสำหรับคนไม่เคยศึกษา
ประวัติศาสตร์ศิลป์ ข้าพเจ้าจำต้องชวนขยายหาตำรับตำรา
อ่านแล้วพลอยเบิกบานไปกับความรู้ใหม่

ข้าพเจ้าตั้งเป้าสืบประวัติจีนสยามสมัยต้น
รัตนโกสินทร์ ขนานไปกับเรื่องของเครื่องปั้นดินที่กรุงสยาม
สั่งซื้อ นำเสนอโดยใช้เครื่องถ้วยจีนสยามยี่ห้อไปจูลี่กั ของ
สกุลพิศาลบุตรที่ส่งผลิตจากเมืองจีนมาขายให้กับราชสำนัก
และผู้สูงศักดิ์ในสยาม เป็นตัวนำเรื่อง

ไปจูลี่กั เป็นชื่อยี่ห้อของเครื่องกระเบื้องกังไสและ
ปั้นชาจีนที่พระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) และพระยาพิศาลผลพา
นิช (จีนสื่อ) บุตรชาย สั่งเข้ามาขายในกรุงเทพฯ ช่วงแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ถึงปลาย
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่
๕ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๐-๒๔๕๐ สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายความหมายของยี่ห้อ
ไปจูลี่กั ในตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้นว่า “ราวกับแก้ว
อันวิเศษ” แก้วในที่นี้หมายถึง สิ่งมีค่า สิ่งที่รัก สิ่งที่ดี

ถ้วยลายครามที่ตั้งนิ่งอยู่ตรงหน้า ทำให้ข้าพเจ้า
รู้สึกเหมือนตำรวจที่กำลังสอบสวนจำเลยไปอ่านเขียนไม่ได้
นอกจากรูปลักษณ์และอายุที่พอกะด้วยตาแล้ว เรื่องอื่นถาม
ไม่ตอบสอบไม่ได้ ไม่ทราบว่าจะเกิดที่ไหน ใครปั้นแต่งมา เข้า
มาสยามเมื่อไรเคยเป็นของใครอยู่กับใครมาบ้าง จำนวนสอบ

เครื่องกระเบื้องจีนสยามจึงใช้วิธีบรรยายชีวิตรอบข้าง เช่น เบื้องหลังการสั่งซื้อเครื่องถ้วยจีนของสำเภาสยาม ความรู้ทั่วไปเรื่องเครื่องกังไส จากชีวิตและรสนิยมผู้สั่งซื้อชาวกรุง ท่ามกลางความผันแปรทางการเมืองจากยุคสู่ยุค

ข้าพเจ้าเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งมาปรุงแต่งรวมกัน ไม่ได้มุ่งเป็นงานวิชาการ โปรดอย่าถือสา กรุณาอ่านไปเพลินๆ คล้ายกับกำลังนั่งฟังอั่งสาว ตาใส ตัวพองโต ร้องซบกล่อมยามน้ำองหลังฝนตก ผิดพลาดประการใดก็ขออภัยมา ณ ที่นี้

เครื่องปั้นดินเผา ส่งมาแต่เมื่อใด

เครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าของสำเภากินที่ล่องเรือเสียบฝั่งค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของตามเมืองในทะเลจีนใต้ มาแต่ครั้งโบราณกาล การขุดค้นทางโบราณคดีในสยามพบเครื่องปั้นดินเผาจีน สมัยราชวงศ์ถัง พ.ศ. ๑๑๖๑-๑๔๕๐ (618-906) ตามบริเวณชุมชนค้าขายยุคอาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย และตามพรลิงค์ อาทิปัตตานี สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา กระบี่ พังงา พัทลุง เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี ปราจีนบุรี ชลบุรี และบุรีรัมย์

เมื่อราชวงศ์ซ่งย้ายเมืองหลวงจากไคเฟิง หนีการรุกรานของกองทัพจินมาอยู่ทางโจว พ.ศ. ๑๖๗๐ (1127) แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาทางภาคใต้ของจีนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการสั่งซื้อของราชสำนักและผู้มั่งคั่งที่ย้ายตามเมืองหลวงใหม่ เวลานั้นจีนถูกชนเผ่าจินและมองโกลทางเหนือคุกคามอย่างต่อเนื่อง เกิดความจำเป็นต้องเพิ่มรายได้ของแผ่นดินเพื่อใช้เป็นงบการทหารไว้ป้องกันข้าศึก ราชวงศ์ซ่งใต้จึงมีนโยบายส่งเสริมการค้าต่างประเทศ ตั้งขุนนางดูแลการเดินทางเรือ และพัฒนาเมืองกวางตุ้ง เมืองเหวินโจวในซีเกียง และเมืองจัวจิว (จวนโจว) ที่อยู่ทางตอนเหนือของฮกเกี้ยน เป็นเมืองท่าขนาดใหญ่เพื่อลำเลียงสินค้าออกไปหารายได้จากตลาดโพ้นทะเล เครื่องปั้นดินเผาที่ดีถือเป็นหนึ่งในสินค้าขายดีที่ส่งผ่านเมืองท่าทั้งสามนี้

ตามความเชื่อพื้นถิ่นเดิมของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เครื่องปั้นดินเผาถือเป็นของมีค่าที่มักฝังร่วมไปเป็นสมบัติของผู้ตายในภพหน้า ผู้มีฐานะนิยมเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดีจากเมืองจีนมากกว่าของท้องถิ่น ในสยามประเทศพบขุดเซลาดอนจากเตาหลงฉวนฝิงไว้ในกรุเจดีย์เก่าหลายแห่ง การผลิตเครื่องปั้นในกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และเจียงซี มณฑลทางภาคใต้ของจีนพัฒนาอย่างรวดเร็ว อาศัยเส้นทางขนส่งไปชายโพ้นทะเลที่สะดวกกว่าเตาผลิตทางเหนือ

กลายเป็นอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่ของจีนในเวลาต่อมา

ในยุคหลัง คนในมาเลเซีย หมูเกาะอินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ หนีไปนับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ เลิกเชื่อว่าวิญญาณสามารถนำสมบัติติดตัวไปภพหน้าได้ ความต้องการเครื่องปั้นดินเผาจีนสำหรับฝังร่วมไปกับร่างในพิธีศพ ก็ค่อยๆ ซาลง การส่งออกเครื่องปั้นดินเผาก็ซบเซาไประยะหนึ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖

ยุคเฟื่องเครื่องลายคราม

เมื่อราชวงศ์หยวนปกครองจีนระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๓-๑๙๑๑ (1279-1368) ด้วยวิสัยทัศน์ของทหารที่สืบสายมาจากเจงกิสข่าน พระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์นี้ตระหนักดีถึงความสำคัญของการค้ากับอาณาจักรที่มั่งคั่งในต่างแดน เพื่ออุดหนุน รายได้ให้กับราชสำนัก เครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดี มีชื่อเสียงไม่แพ้ผ้าแพรไหม ถูกกล่าวถึงขยไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งทางบก ผ่านเส้นทางสายไหมข้ามทะเลทรายโกบี ไปอาระเบีย ซีเรีย อินเดีย อียิปต์ เมืองริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทางทะเล ลงเรือส่งไปเกาหลี ญี่ปุ่น เมืองท่าในทะเลจีนใต้ ข้ามมหาสมุทรอินเดียเรือไปไกลถึงอ่าวเปอร์เซีย

ช่วงเวลานั้น เมืองในตะวันออกกลางมีวิทยาการเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์ความรู้ของโลก พ่อค้าอาหรับและพวกออตโตมันคุมเส้นทางการค้าที่ต้องผ่านเมืองแถบทะเลแดง โดยเฉพาะการค้าเครื่องเทศและพริกไทย ชาวเปอร์เซียและซีเรียที่ชำนาญการเดินทางเรือเดินทางตระเวนไปแลกเปลี่ยนสินค้าถึงเมืองจีน เข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองกวางตุ้งและเมืองจัวจิว (หนวนโจว) จนกลายเป็นชุมชนพ่อค้ามุสลิมที่มั่งคั่งของท้องถิ่น

จีนเริ่มใช้ครามที่นำเข้ามาจากเปอร์เซีย เป็นสีเขียวสลดตายประดับเครื่องปั้นก่อนเผาเคลือบ งานที่ผลิตสะท้อนอิทธิพลของกลุ่มพ่อค้ามุสลิม ซึ่งสั่งทำเครื่องลายครามจีนตามแบบและลวดลายอารบิกจำนวนมากกลับไปขายยังเมืองของตน เป็นเหตุให้ลายครามจีนสมัยราชวงศ์หยวนที่เก็บรักษาอยู่ตามพิพิธภัณฑ์ในตะวันออกกลางมีความงามเป็นอันดับต้นๆ ของโลก เช่น พิพิธภัณฑ์ที่เมืองเตหะราน สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน อันเป็นสมบัติสะสมของ ชีคซ์ซาฟี (Sheikh Safi al Ardebil) และที่พิพิธภัณฑ์ที่อปกาบิ เมืองอิสตันบูล สาธารณรัฐตุรกี

เครื่องลายครามที่จีนส่งออกไปตะวันออกกลางบางชิ้นถูกชนข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียนต่อไปไกลถึงยุโรป ฝรั่งเศสแรกๆ ที่มีเครื่องปั้นดินเผาจีนอยู่ในครอบครองได้แก่ มาร์โค โปโล พ.ศ. ๑๗๙๕-๑๘๖๗ (1252-1324)

ตุ๊กแห่งนอร์มันดี พ.ศ. ๑๙๐๖ (1363) และเจ้าผู้ครองนครเวนิสช่วงปี พ.ศ. ๒๐๐๔ (1461)

ต่อมา เมื่อโปรตุเกสสามารถต่อเรือเดินสมุทรแบบคารัก ที่บรรทุกันได้ถึง ๒,๐๐๐ ตัน ใช้เส้นทางเดินเรือ อ้อมแอฟริกา ผ่านแหลมกู๊ดโฮป เดินทางมาเอเชียตะวันออกได้โดยไม่ต้องขนสินค้าผ่านเขตอิทธิพลของชนต่างศาสนา ในตะวันออกกลาง สินค้าจำนวนมากถูกลำเลียงตามเส้นทางเดินเรือของโปรตุเกส ผ่านเมืองท่า คือ มาเก๊า มะละกา กัว ตรง ไปยังกรุงลิสบอน แล้วไปกระจายต่อยังตลาดต่างๆ ในยุโรป สำหรับพ่อค้าฝรั่งเส้นทางนี้สะดวก รวดเร็ว และปลอดภัยกว่าเส้นทางขนส่งเดิม

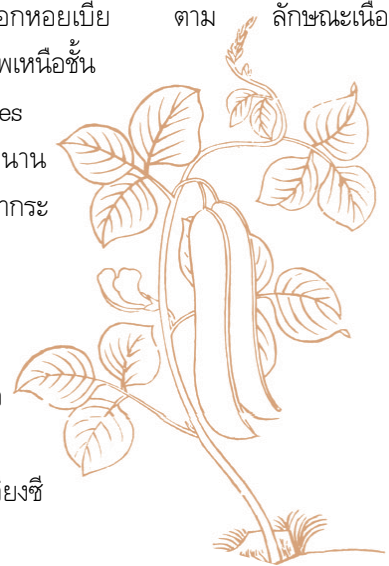
ทำไมฝรั่งขนานนามจานชามว่า “จีน่า”

นอกจากเครื่องเทศ สมุนไพร ใบชา และแพรไหมแล้ว เครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ขายดี ในยุโรป โดยเฉพาะเครื่องปั้นสีขาว เนื้อบาง เมื่อเคาะจะส่งเสียงกังวานใสเหมือนระฆังแก้ว ฝรั่งเรียกว่า พอร์ซเลน (Porcelain) ชื่อพอร์ซเลนเป็นคำอังกฤษ มาจากรากภาษาโปรตุเกส Porcellana แปลว่าเปลือกหอยเบี้ย ตาม ลักษณะเนื้อ กระเบื้องละเอียด เบาทง สีขาวนวล โปร่งแสง แต่แข็งแกร่งดูจะเปลือกหอย คุณภาพเหนือชั้น กว่าเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดินทั่วไป ซึ่งหนาหนักแตกง่าย ที่ฝรั่งเรียกว่า Earthen Wares

พอร์ซเลนเป็นที่นิยมใช้สอยในราชสำนักต่างๆ ทั่วโลก ได้รับการขนานนามว่า “China” ด้วยเหตุว่าสมัยนั้นจีนสามารถผลิตได้แต่เพียงผู้เดียวในโลก วิธีการทำกระเบื้องพอร์ซเลนเป็นความลับอยู่นานนับร้อยปี จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ชาต้อันจึงเริ่มผลิตได้สำเร็จ

ไทยเราเรียกเครื่องปั้นสีขาวเนื้อบางนี้ว่าเครื่องกระเบื้อง บางครั้งก็เรียกเครื่องกังไสตามแหล่งผลิต คือ มณฑลเจียงซี หรือ มณฑลกังไสในสำเนียงแต้จิ๋ว ซึ่งไทยเรียกเพี้ยนไปเป็น “กังไส”

เมืองจิ่งเต๋อเจิ้น (แต้จิ๋ว-กึ่งเต็กตัน) แหล่งผลิตพอร์ซเลนในมณฑลเจียงซี

ที่ตั้งเตาเครื่องกระเบื้องหลวงของราชสำนักพระเจ้ากรุงจีน เป็นเมืองใหญ่ หลักฐานฝรั่งรายงานว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ (1792) ลอร์ดมะคะตณี ราชทูตอังกฤษไปเมืองจีน ได้ผ่านไปใกล้เมืองเก็งเต็กตั้ง สืบได้ความว่า แต่ที่เมืองนั้น มีเตาทำเครื่องถ้วยถึง ๓,๐๐๐ เตา มีราษฎรอยู่กว่าล้านคน ราษฎรโดยมากหากินแต่ในการทำเครื่องถ้วย¹ ผลผลิตพอร์ชเลนของเมืองนี้ นอกจากลำเลียงส่งไปเมืองหลวงของพระเจ้ากรุงจีนแล้ว ยังผลิตเพื่อการส่งออกผ่านเมืองกวางตุ้ง และจัวจิว ที่มีเรือต่างชาติมาเทียบท่ารอซื้อ

สิ่งล้ำค่าคู่ควรเก็บรักษา

“สิ่งล้ำค่าคู่ควรเก็บรักษา” เป็นสมญาหนึ่งของเครื่องกระเบื้องกังไส ชาวจีนนิยมสะสมเครื่องกระเบื้องมาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะเครื่องกระเบื้องเขียนลายงาม ๆ ฝีมือช่างหลวง ถือเป็นศิลปะชั้นสูง หายาก ใครมีก็หวงแหน คนจีนมักเก็บเครื่องกังไสชั้นดีใส่กล่องบุไหมห่มแพรถนอมไว้ข้างกาย หวังให้ตกทอดสู่ทายาทข้ามห้วงแห่งกาลเวลา นับเป็นสมบัติล้ำค่าของตระกูลที่เงินทองไม่อาจทดแทนได้ ยกเว้นในยามอดอยากปากแห้งจริง ๆ

ชาวสยามซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดจีนก็รับเอาค่านิยมนี้มาด้วยเช่นกัน ในสังคมจารีตก่อนสยามจะเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตรา สิ่งของเครื่องใช้ แก้วแหวน ที่ดิน วิทยุญาณทรัพย์ และเครื่องกระเบื้องถือเป็นของมีค่า นำเสียดายที่ในปัจจุบันบุตรหลานขาดความรู้ ความเข้าใจประวัติศาสตร์ ไม่คำนึงถึงคุณค่าของโบราณวัตถุ มรดกที่สะสมสืบทอดกันมา จึงถูกขายออกไป กลายเป็นโอกาสให้ผู้รู้ราคาซื้อเก็บทำกำไร เพราะในความเป็นจริงเครื่องถ้วยจีนเป็นสิ่งมีค่าอยู่ในตลาดสากลเสมอ ด้วยเป็นที่ต้องการของพิพิธภัณฑสถานและนักสะสมโบราณวัตถุ

อย่างไรก็ตาม เครื่องกระเบื้องจีนมิได้เป็นของดีมีราคาเท่าเทียมกันหมด มีทั้งถ้วยชามผลิตสำหรับชาวบ้านใช้สอย ฝีมือหยาบ ฝรั่งเรียก Provincial Wares ซึ่งมูลค่าจะถดถอยลงตามฝีมืองานช่าง และสินค้าส่งออกคุณภาพดีเรียกตามภาษา

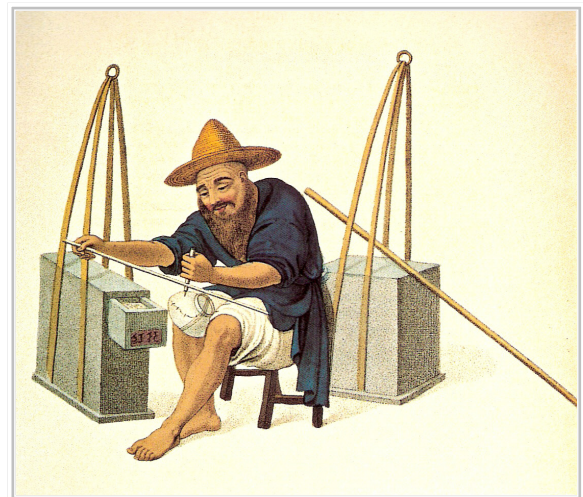
¹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะแลถ้วยปั้น (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสุเพ็ญ เวชชาชีวะ ๒๕๓๓) หน้า ๗๒

กล่าวหาว่า Export Wares เรื่อยไปจนถึงงานฝีมือช่างหลวงผลิตสำหรับราชสำนักพระเจ้ากรุงจีน หรือ Imperial Wares ปัจจุบัน ประมูลซื้อขายกันในตลาดโลกบางใบราคาหลายล้านบาท อีกทั้งเครื่องกระเบื้องของใหม่ปลอมเลียนแบบโบราณวัตถุหาซื้อได้ ราคาไม่แพงนัก การแยกแยะคุณค่าของเครื่องกังไสจึงเป็นศาสตร์ที่นักสะสมต้องศึกษาให้ถี่ถ้วน ก่อนลงทุน ข้าพเจ้าเองเคยโดนหลอกมาหลายครั้ง เสียค่าโง่ไปหลายหมื่นบาท กล่าวได้ว่าการศึกษาข้อมูลสำหรับ หนังสือเล่มนี้แพงกว่าหนังสือทุกเล่มที่เคยเรียบเรียงมา

เครื่องกระเบื้องโบราณที่นิยมสะสมกัน แบ่งได้ตามช่วงเวลาผลิตคือ

เครื่องกังไสสมัยราชวงศ์หยวน	พ.ศ. ๑๘๒๓-๑๙๑๑ (1279-1368)
เครื่องกังไสสมัยราชวงศ์หมิง	พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗ (1368-1644)
และเครื่องกังไสสมัยราชวงศ์ชิง	พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔ (1644-1911)

ยุคที่ได้รับความนิยมสะสมในเมืองไทยคือเครื่องกังไสสมัยราชวงศ์หมิง มีราคาสูงมาแต่อดีต สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร ทรงอธิบายว่า เครื่องถ้วยของจีน ซึ่งคนทั้งหลายนิยมกันในทุกวันนี้ว่าเป็นอย่างเอก โดยกระบวนปั้น รูปเขียนลายคราม และสีต่างๆนั้น เป็นของฝีมือช่างซึ่งบำรุงเจริญขึ้นในสมัยเมื่อราชวงศ์ใต้เหม็ง

ในเมืองจีน เครื่องกังไสชั้นดีเป็นของมีราคา เมื่อแตกก็จะนำไปซ่อม ช่างซ่อมถ้วยชามใช้ลิ้มหัวเพชรเจาะรู สำหรับร้อยลวดเย็บชิ้นส่วนที่แตกเข้าด้วยกัน ไทยเรียกการซ่อมแบบนี้ว่า “ตีปลิงหรือเกาะปลิง”

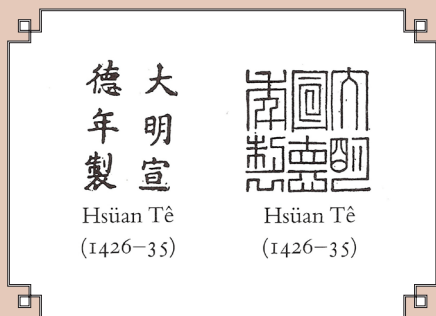

Yung Lo
(1403-24)

永樂年製
Yung Lo
(1403-24)

“Yongle” 1403 - 1424

ตรารัชกาล พระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินย่งลัก รัชกาลที่ ๓
แห่งราชวงศ์หมิงเสวยราชย์ ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๔๖-๑๙๖๗
ย้ายราชธานีจากเมืองนำกึ่งไปอยู่เมืองปักกิ่ง
พระเจ้ากรุงจีนพระองค์นี้มีอาณาพรมาก
ขยายอาณาจักรกว้างขวางออกไป
และบำรุงการภายในบ้านเมืองให้เจริญ ทั้งวิชาหนังสือและวิชาช่าง
การทำเครื่องถ้วยในเมืองจีนเจริญขึ้นในแผ่นดินนี้

Hsüan Tê
(1426-35)

宣德年製
Hsüan Tê
(1426-35)

“Xuande” 1426 - 1435

ตรารัชกาลพระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินชวงเต็ก รัชกาลที่ ๕
แห่งราชวงศ์หมิง พ.ศ. ๑๙๖๙-๑๙๗๘
ปรากฏว่า เครื่องถ้วยสมัยหมิงทำได้อย่างดีที่สุดในแผ่นดินนี้

Ch'êng Hua
(1465-87)

成化年製
Ch'êng Hua
(1465-87)

“Chenghua” 1465 - 1487

มาถึงรัชกาลที่ ๘ แผ่นดินเซ่งห่วย พ.ศ. ๒๐๐๘-๒๐๓๐
ก็ได้บำรุงฝีมือทำเครื่องถ้วยให้เจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง
เครื่องถ้วยสมัยหมิงที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพระบุว่า
คนไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ นิยมสะสมเป็นเครื่องถ้วยได้เหม็งแผ่นดินนี้

ได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน...

เครื่องกระเบื้องที่ผลิตในช่วงเวลา ๒๗๖ ปี ระหว่างที่พระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์หมิงครองแผ่นดิน เชื่อว่าวิถีชีวิตตรงตามเสมอกัน งานฝีมือช่างเตาหลวงผลิตสำหรับราชสำนักมักประณีตกว่าของอื่น วิธีการหาค่าซื้อขายกันในหมู่นักสะสม นอกจากความงามอันเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นแต่ละชิ้นแล้ว ช่วงเวลาที่ผลิตก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญ ด้วยกลไกควบคุมคุณภาพนั้นลดหลั่นกันตามคุณภาพของคนในแต่ละแผ่นดิน มาตรฐานสากลนับถือผลงานที่ผลิตในช่วง ๓ รัชกาลของราชวงศ์หมิง คือ แผ่นดินหย่งเลอ (ย่งลัก) แผ่นดินชวนเต๋อ (ชวงเต็ก) และแผ่นดินเฉิงหัว (เซ่งห่วย) ว่าเป็นช่วงเวลาที่งานฝีมืองามกว่าแผ่นดินอื่น

เครื่องกังไสฝีมือช่างหลวง ผลิตช่วงพระเจ้ากรุงจีน ๓ รัชกาลนี้ มีลักษณะงามต่างกัน หากไม่ชำรุด ส่วนใหญ่ราคาดี บางชิ้นราคาสูงมาก เช่น ถ้วยสุราลายไก่ใบเล็กประดิษฐ์โดยช่างเตาหลวงสมัยพระเจ้ากรุงจีนแผ่นดินเฉิงหัว (Chenghua) หรือเซ่งห่วยในภาษาแต้จิ๋ว เจ้าของเดิมเป็นนักสะสมที่หิรัญคอมมิวนิสต์มาอยู่ฮ่องกง พ.ศ. ๒๕๔๑ (1948) ด้วยความจำเป็นต้องเลี้ยงปากท้อง เขานำถ้วยสุราฝีมือช่างเตาหลวงลายไก่คู่นี้ไปร่อนเสนอขายตามร้านค้าของเก่า

ถ้วยไก่สมัยราชวงศ์หมิง ราคาใบละ ๑๖๐ ล้านบาท ฝีมือช่างหลวงแผ่นดินเซ่งห่วย ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

สองร้านแรกปฏิเสธ ร้านที่สามซื้อไปในราคาเพียงคู่ละ ๑,๐๐๐ เหรียญฮ่องกงหรือ ๔,๐๐๐ บาท สมัยนั้นเศรษฐกิจจีนจำนวนมากหนีภัยคอมมิวนิสต์ออกมาตกยากอยู่ใต้นทะเล สิ่งของล้ำค่าจากจีนมีอยู่เกลื่อนเกาะฮ่องกง โบราณวัตถุหาซื้อได้ง่ายในราคาถูก อีกสามสิบปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๑ (1978) ร้านค้าของเก่าที่ซื้อถ้วยโก๋ไป นำออกประมูลที่ห้าง Sotheby's ได้ราคาสูงถึง ๔.๘ ล้านเหรียญฮ่องกง ประมาณ ๒๐ ล้านบาท ฮือฮากันพักใหญ่ จากนั้นอีก ๒๐ ปีเมื่อชาวจีนแผ่นดินใหญ่ผงาดขึ้นมามีฐานะทางเศรษฐกิจ ร่ำรวยแล้วก็พากันความหาศิลปะและโบราณวัตถุล้ำค่าของจีนกลับคืนไปสะสม ราคาเครื่องกระเบื้องเตาหลวงแผ่นดินดี ๆ พุงกระฉูดขึ้น ถ้วยสุรสาเลย์โก๋คู่นี้ถูกประมูลออกในราคาสูงถึง ๖๐ ล้านเหรียญฮ่องกง หรือประมาณ ๓๒๐ ล้านบาท

สมัยราชวงศ์หมิงเป็นยุคที่ชั้นที่เรื่องอำนาจ ราชสำนักกรุงปักกิ่งส่งขันที่ไปคุมพระคลังเครื่องกระเบื้องที่เมืองจิ้งเต๋อเงินศูนย์ผลิตเครื่องกังไส มีหน้าที่อำนวยความสะดวกสิ่งของตามรายการที่สั่งมาจากเมืองหลวง รวมทั้งเลือกเฟ้นยอดฝีมือช่างผู้ชำนาญงานแต่ละสาขาให้มาเป็นช่างหลวง สิ่งของที่ราชสำนักสั่งทำมีส่วนหนึ่งเขียนข้อความภาษาอาหรับกำกับเนื่องจากชั้นที่ในราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนจำนวนมากนับถือศาสนาอิสลาม

สิ่งของที่ราชสำนักสั่งผลิต มิใช่สำหรับใช้งานในพระบรมมหาราชวังเท่านั้น หากรวมเครื่องกระเบื้องที่องค์พระจักรพรรดิพระราชทานขุนนาง ข้าราชการพารา ตลอดจนคณะทูตานุทูตที่มาถวายเครื่องบรรณาการด้วย

เครื่องถ้วยบรรณาการ

กรุงศรีอยุธยาเป็นอีกราชอาณาจักรหนึ่งที่ใช้สอยเครื่องถ้วยจีนอย่างแพร่หลาย พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ (1350) ก่อนจักรพรรดิหงอู่ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิงเสด็จขึ้นครองราชย์ประมาณ ๑๘ ปี และราชวงศ์หมิงหมดสิ้นอำนาจในปี พ.ศ. ๒๑๘๗ (1644) ตรงกับสมัยพระเจ้าปราสาททอง เครื่องกระเบื้องจีนที่พบในพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิงหลากหลายประเภท อีกส่วนเป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ชิงซึ่งครองกรุงปักกิ่งต่อจากราชวงศ์หมิง ผลิตในช่วง ๔ รัชกาลแรกคือ สมัยซุ่นจื้อ สมัยคังซี สมัยหย่งเจิน และสมัยเฉียนหลง ซึ่งตรงกับราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวงของอยุธยา

เหตุที่พบเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากในกรุงศรีอยุธยา ก็เพราะเงินนอกจากจะเป็นตลาดรับซื้อสินค้าสยามแล้ว

ยังเป็นผู้ป้อนผลิตภัณฑ์ที่ขายดีในตลาดโลกให้กับกรุงศรีอยุธยา ในฐานะเมืองท่าสำคัญระหว่างทะเลจีนกับมหาสมุทรอินเดีย เครื่องเคลือบเป็นสินค้าสำคัญรายการหนึ่ง ดังปรากฏอยู่ในเอกสาร**เรคิโดโซอัน** เรื่องบันทึกราชสาส์นที่กษัตริย์ชูซันแห่งริวกิว (โอกินาวา)² ส่งมาถึงพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยาผู้สถาปนาวัตราชบูรณะ) กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีอยุธยาเวลานั้น ความว่า

ในปีหย่งเล่อที่ ๑๗ (ค.ศ. 1419) พวกอะราคา (Araka) ที่เป็นทูตได้รับสนองพระบรมราชโองการ (กษัตริย์ชูซัน) ให้นำกองเรือสำเภา ๓ ลำ เดินทางมายังชามูโรโกกุ (อยุธยา) เพื่อนำเครื่องราชบรรณาการขึ้นถวาย... ขุนนางกรมท่าบ่นว่า “เครื่องราชบรรณาการเพียงแค่นี้ก็น้อยเกินไป” ส่วนเครื่องเคลือบ ฝ่ายไทยก็กำหนดราคาโดยพลการแล้วบังคับให้ขายให้ในราคานั้น... เรื่องนี้ก่อให้เกิดความเสียหายและขาดทุนอย่างย่อยยับ แต่ทว่าทูตที่เดินทางไป(อยุธยา)จำต้องปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของกษัตริย์...

ในปีถัดไป กษัตริย์ชูซันส่งพระราชสาส์นกราบบังคมทูลพระบรมราชาธิราชที่ ๒ มาพร้อมกับสำเภาริวกิว ปรับทุกข์เรื่องสินค้าของเรือบรรณาการถูกขุนนางสยามบังคับซื้อในราคาถูก ไม่คุ้มกับการเดินทางและอาจไม่สามารถมาค้าขายดังพระประสงค์ของกษัตริย์สยามได้อีก จึงขอให้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่บังคับซื้อ**เครื่องเคลือบ**ในราคาหลวง และอนุญาตให้ซื้อไม้ฝาง พริกไทย กับสินค้าอื่นๆ กลับด้วย พระราชสาส์นฉบับนี้ระบุรายการเครื่องบรรณาการที่นำมาถวาย คือ ผ้าแพรขลิบทอง ๕ พับ ผ้าแพรขาว ๒๐ พับ กำมะถัน ๓,๐๐๐ ชั่ง ดาบ ๕ เล่ม พัด ๓๐ เล่ม **จานลายครามขนาดใหญ่ ๔๐๐ ใบ จานลายครามขนาดเล็ก ๒,๐๐๐ ใบ** ศาสตราจารย์อิชิอิ ผู้ศึกษาบทบาทของริวกิว ในฐานะพ่อค้าคนกลาง อธิบายว่าเครื่องเคลือบเป็นสินค้าที่ริวกิวซื้อจากเมืองจีนเพื่อนำไปขายต่อต่างประเทศ

ในระบบเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ถือประโยชน์จากการค้าเป็นรายได้โดยผูกขาดสินค้าสำคัญ และทำการค้าสำเภาใต้ระบบบรรณาการ สำเภาทูตจะได้รับสิทธิพิเศษต่างจากเรือของพ่อค้าเอกชน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีกองเรือขึ้นสังกัด เรียกว่า “สำเภาหลวง” หรือ “สำเภาสยาม” กำกับโดยกรมท่า ขึ้นสังกัดออกญาศรีธรรมราชา (โกษาธิบดี) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลงานพระคลัง การค้า หัวเมืองชายฝั่ง และชาวต่างชาติที่เข้ามาเยือน ทั้งพ่อค้าวานิช ทหารรับจ้าง และหมอสอนศาสนา นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว ความมั่งคั่งของรัฐบาลในแต่ละแผ่นดินน่าจะ

² อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิคาเวะ โทชิฮารุ **ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี** ชาลววิทย เกษตรศิริ และ สายชล วรรณรัตน์ บรรณาธิการแปล พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๑๑

ถ้วยชามใช้สอย ลินค้ำสมัยราชวงศ์หมิงทั้งหมั่งและชุดพบเป็นจำนวนมาก
ในสุวรรณภูมิ งานฝีมือระดับนี้ฝรั่งเรียก Provincial Wares

ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ดำรงตำแหน่งออกญาพระคลัง
เป็นสำคัญ

เครื่องลายครามจากจีนเป็นสินค้าที่นิยมใน
กรุงศรีอยุธยา ตามที่นายวาเรต์ พนักงานบริษัทอินเดียนเดย์ตะวันออก
ของฝรั่งเศส ประจำกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช บรรยายภาพห้องน้ำฤดูลำภาว่า

...มีเรือเข้ามาประมาณ ๑๐ หรือ ๑๒ ลำ
เรือเหล่านี้มาจากเมืองจีนบ้าง เมืองญี่ปุ่นบ้าง แต่เป็น
เรือของพระเจ้ากรุงสยามเกือบทุกลำ จะมีเรือที่เป็นของ
พวกโปรตุเกสชาวเมืองเก๊า ลักสองหรือสามลำเท่านั้น ปีนี้
มีเรือพิเศษเข้ามาลำหนึ่งเป็นเรือของชาวอังกฤษ...นอกจากนี้
ยังมีเรือเล็กๆมาจากเมืองกวางตุ้งอีก ๒ ลำ... เรือต่างๆเหล่านี้
ล้วนแต่บรรทุกเครื่องลายครามสำหรับจำหน่ายแก่คนใน
เมืองสยาม...

ในวงการค้าลำภา เรือของพระเจ้ากรุงสยามอาจ
หมายรวมถึงลำภาของลูกค้าที่กรมท่าเช่าระวางทั้งลำหรือบาง
ส่วน เพื่อนำส่วยและสินค้าจากพระคลังสินค้า
ไปขายต่างแดน บางปีสินค้าที่ส่งไปเมืองจีนต้องใช้ลำภา
บรรทุกเกิน ๑๐ ลำ แต่ตามธรรมเนียมเมืองกวางตุ้ง ทุต
บรรณาการมีสิทธินำเรือเข้าเมืองได้คราวละ ๓ ลำเท่านั้น
ลำภาชนสินค้าที่เหลือจึงมีสถานภาพเพียงเรือพ่อค้าที่พระเจ้า
กรุงสยามเช่าระวาง วิธีนำสินค้าออกขายยุ่งยากกว่าลำภา
บรรณาการมาก ดังที่พระยามหาอนุภาพเล่าใน**นิราศเมือง**

กวางตุ้ง พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งคราวนั้นก็มีเรือร่วมเดินทางรวม ๑๑ ลำว่า

อันเหล่าไทยที่ได้ไปเป็นเพื่อนยาก	ข้ามทะเลลำบากนั้นแสนเชียว
แต่ตราคน้ำตราฝนแล้วทนเย็น	จะนั่งนอนแต่ข่มน้ไม่เว้นวาว
อันที่ท่าหนังสือลำสาเกาหลวง	นั้นพุ่มพงสารพัดไม่ขัดขวาง
จะแลนยากอยู่แต่เหล่าที่เช่าระวาง	ป้อมปางจะไม่เห็นว่าเป็นนากาย

บันทึกสมัยอยุธยาและถ้วยชามสมัยราชวงศ์หมิง ที่พบจมน้ำจมดินอยู่ในลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ยืนยันว่าชาวกรุงศรีอยุธยา นำจานชามกระเบื้องมาจากเมืองจีนจำนวนมาก เหตุหนึ่งเป็นเพราะเศรษฐกิจสยามสมัยนั้นยังไม่ใช้เศรษฐกิจเงินตรา การค้าสองฟากน้ำและตามเส้นทางเกวียนพึ่งการแลกเปลี่ยนเป็นหลัก ตามคำแม่ที่ว่า “ข้าวถูกทองแพง ข้าวแพงทองถูก” สินค้าที่พ่อค้าคนเมืองนำไปแลกเปลี่ยนและสินค้าป่ามีหลากหลาย แต่ที่คงเหลือเป็นหลักฐานยืนยันเส้นทางการค้าในอดีตได้ชัดเจนคือเครื่องเคลือบ ซึ่งใช้แลกเปลี่ยนค่าอื่นได้ค่อนข้างดี ถ้วยชามจากจีนมีพบตามแม่น้ำลำคลอง กระจูดเก่า สุสานพ่อค้าเกวียน และกระจัดกระจายอยู่ตามทางสัญจรหลัก เช่นบริเวณเนินเขาถนนธงชัยจังหวัดตาก ถ้วยชามใช้สอยส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นชวดและเครื่องปั้นต่อฮั่วของฮกเกี้ยน

เครื่องปั้นดินในสยาม นอกจากถ้วยชามใช้งานที่พบเป็นจำนวนมากแล้ว ยังมีเซลาดอน เครื่องกระเบื้องเขียนสีลงยา และเครื่องเบญจรงค์ลายเทพนมต่างๆ สำหรับใช้ในพิธีกรรม ถ้วยชามเบญจรงค์ที่ราชสำนักสยามสั่งผลิตจากเมืองจีน มีหลากหลายคุณภาพ ทั้งกระเบื้องเนื้อกึ่งใสและกระเบื้องเนื้อหยาบผลิตจากเตาเผาในมณฑลกวางตุ้งและฮกเกี้ยน ที่สำคัญยังมีเครื่องกระเบื้องบรรณาการที่พระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์ชิง แผ่นดินหย่งเจิ้น และแผ่นดินเฉียนหลง พระราชทานตอบแทนเครื่องบรรณาการพระเจ้ากรุงสยาม เช่นแผ่นดินเฉียนหลง พ.ศ. ๒๓๐๐ (1757) พระเจ้ากรุงจีนถวายตอบแทนเครื่องบรรณาการของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศด้วย ผ้าตัวนลายมังกร ๒ พับ ผ้าเดินทองและผ้าตัวนอย่างละ ๑ พับ ตัวนใหม่ ๘ พับ เครื่องใช้ทำด้วยมรกตและแก้วผลึกอย่างละ ๑ ชิ้น หินฝนหมึก ๒ ชิ้น เครื่องเคลือบฝรั่ง ๑๓ ชิ้น³ และเครื่อง

³ เครื่องเคลือบฝรั่ง (Falang Cai) หมายถึงเครื่องกระเบื้องเคลือบลงยาสีแบบฝรั่ง เริ่มวาดในวังหลวงเมื่อปักกิ่งแผ่นดินหย่งเจิ้น วิธีการเคลือบสีนำเข้าจากยุโรป เป็นสีอ่อนประเภทชมพูอ่อน เขียว เหลือง ฟ้า เครื่องเคลือบฝรั่งตระกูลเดียวกับเครื่องถ้วยลงยาสีชมพูดอกกุหลาบ หรือ Famille Rose

⁴ ต่อแก่แท้ วจนาสันต์ และอุดม ประมวลวิทย์ ประวัติการต่อสู้ของบรรพบุรุษไทย พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๒๕๒-๒๕๓

เครื่องกระเบื้องเคลือบสีลงยาลายเทพนมสมัยอยุธยา ด้านล่างเขียนราชวงศ์หมิง แผ่นดินวานลี พ.ศ. ๒๑๑๖-๒๑๖๓ (1573-1620) แต่ดูจากฝีมืองานเชื่อว่าผลิตในสมัยราชวงศ์ชิง แผ่นดินคังซี หรือหย่งเจิ้น